

PAWEŁ KUBICKI

POLSKIE DOŚWIADCZENIA W REALIZACJI PROGRAMU ESK

WSTĘP

Numer specjalny kwartalnika poświęcony jest polskim doświadczeniom w realizowaniu programu Europejska Stolica Kultury 2016 i prezentuje aktualne badania empiryczne dotyczące tej problematyki. Program ESK, początkowo pod nazwą Europejskie Miasto Kultury, został uruchomiony w 1985 roku i był ważnym mechanizmem stymulującym proces miejskiego odrodzenia na zachodzie Europy. Pierwszym polskim miastem, które w nim uczestniczyło, był Kraków. W tym wyjątkowym, milenijnym roku 2000 tytuł Europejskiej Stolicy Kultury przyznano także ośmiu innym miastom. Natomiast pierwszy konkurs na ESK odbywał się w Polsce w latach 2007–2011, już po akcesji naszego kraju do Unii Europejskiej. Uczestniczyło w nim 11 miast, a ostatecznym zwycięzcą został Wrocław. Prezentowane analizy dotyczą zarówno społeczno-kulturowych skutków, jakie wywołał konkurs na ESK w polskich miastach, jak i samego roku festiwalowego ESK 2016, i koncentrują się na Wrocławiu. Dzięki wsparciu finansowemu Biura Festiwalowego Impart 2016 zawiązały się cztery zespoły badawcze, których prace ukierunkowane były na analizę polskich doświadczeń w realizacji programu ESK. Autorzy i autorki poszczególnych artykułów reprezentują trzy czołowe polskie ośrodki akademickie: Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski oraz Uniwersytet Wrocławski, a także różne dziedziny badawcze: socjologię, kulturoznawstwo, geografii społeczną i ekonomię. Wszystko to sprawia, że spojrzenie na polskie doświadczenia w realizacji ESK 2016 ma wymiar wielowymiarowy i interdyscyplinarny.

Zespół badawczy z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego prowadził badania ewaluacyjne dotyczące oddziaływania projektu ESK 2016 we Wrocławiu na dostęp do kultury i uczestnictwo w kulturze. Analizował rolę kultury i rozwoju miasta jako miejskiej symbiozy w kreacji i podtrzymywaniu wizerunku miasta i mieszkańców oraz wpływ ESK na wzrost potencjału Wrocławia w sferze biznesu i turystyki. Wyniki tych badań zaprezentowane zostały w czterech artykułach zamieszczonych w niniejszym numerze. Katarzyna Kajdanek w tekście *Doświadczenie i relacjogenność wydarzeń kulturalnych w trakcie weekendów specjalnych ESK Wrocław 2016*, wykorzystując wyniki ewaluacji ESK Wrocław 2016 w zakresie tzw. weekendów specjalnych do określenia treści i zróżnicowania do-

świadczenia wydarzeń kulturalnych, ze szczególnym naciskiem na aspekt wielozmysłowości i relacyjności wydarzeń, wykazuje, że najsilniej zaznaczającym się aspektem doświadczania wydarzeń kulturalnych jest ich oddziaływanie na przeżycia i emocje, a w mniejszym stopniu – na aspekt poznawczy, tj. refleksji. Dodatkowo treść doświadczeń jest różna w zależności od rodzaju wydarzenia oraz wykazuje zależność od takich cech jak: płeć, wiek, wykształcenie, subiektywnie oceniana zamożność i całościowa ocena wydarzenia. Ewa Banaszak w artykule *Przebudzenie – Ceremonia Otwarcia obchodów Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 – niedokończony rytuał* poddaje analizie społeczną recepcję ceremonii otwarcia Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 – wywołała ona duży odzew wśród wrocławian, a jednak nie została jednoznacznie określona jako sukces. Podstawą tej analizy jest przede wszystkim materiał empiryczny z badań fokusowych zrealizowanych z uczestnikami *Przebudzenia* oraz inspiracje płynące z teorii Randal-la Collinsa. Mateusz Błaszczuk w artykule *Wizerunek, duma, polityka – tożsamość lokalna a Europejska Stolica Kultury* przeprowadził analizę narracji dotyczących Europejskiej Stolicy Kultury, które jego zdaniem dowodzą, iż zagadnienia związane z tożsamością w kontekście celów ESK dalece wykraczają poza budowanie wizerunku – choć kwestia wizerunku miasta jest immanentnym elementem tego fenomenu. Europejska Stolica Kultury pełni różne funkcje względem lokalnej tożsamości w zależności od analizowanego aspektu. Jest między innymi płaszczyzną, na której ta tożsamość może być artykułowana, staje się czynnikiem identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania, ale też stanowi budulec określający tożsamość. Jacek Pluta w artykule *Konsumpcja kultury – przypadek Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016* analizuje uczestnictwo w kulturze z perspektywy miejskiego systemu konsumpcji i polityk miejskich w obszarze kultury. Uczestnictwo w kulturze zostaje tu ujęte w sposób deskryptywny jako zbiór kategorialnych praktyk spędzania czasu wolnego, a zarazem jako funkcjonalnie rozumiany aspekt miejskości. Na podstawie serii badań CATI z udziałem mieszkańców Wrocławia i aglomeracji wrocławskiej został oceniony wpływ zmasowanej dystrybucji wydarzeń kulturalnych w związku z organizacją Europejskiej Stolicy Kultury na poszerzenie dostępu do kultury oraz na realizację celów polityki kulturalnej.

Kolejny wrocławski zespół badawczy, związany z Instytutem Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, reprezentuje Łukasz Medeksza, który w tekście *Kategoria mitu a lokalne polityki rozwojowe. Uwagi do kilku dolnośląskich projektów z lat 2015–2017* na podstawie swoich doświadczeń związanych z prowadzeniem Foresightu Społecznego Wrocław 2036/2056 oraz współprowadzeniem prac nad nową strategią Wrocławia stawia pytania: czy mit może okazać się narzędziem rozwoju, a może zastąpi kategorię rozwoju?

Zespół badawczy z centrum DELab Uniwersytetu Warszawskiego prowadził badania potencjału kulturalnego Wrocławia w kontekście ESK 2016. Głównymi celami projektu była identyfikacja potencjału kulturalnego miasta oraz jego znaczenia dla procesów rozwojowych w kontekście aktualnych trendów cywilizacyjnych i procesów kulturotwórczych. Analizy koncentrowały się na roli kultury i szerzej rozumianej działalności twórczej w rozwoju miasta metropolitalnego:

w ich postrzeganiu, umiejscowieniu w politykach miejskich, traktowaniu przez administrację publiczną różnych szczebli, kształtowaniu relacji z sektorami publicznym i prywatnym. W prezentowanym numerze znalazły się dwa artykuły odnoszące się do wspomnianych badań. Anna Świętochowska, Krzysztof Gubański oraz Katarzyna Wojnar w artykule *Ekonomia prestiżu w obiegach metakultury. Wrocławskie środowiska i instytucje kulturalne po doświadczeniach Europejskiej Stolicy Kultury* analizują rolę twórczości i prestiżu we Wrocławiu w kontekście wyzwań związanych z metropolizacją kultury oraz przyznaniem tytułu ESK. Przyjmują podejście proponowane przez ekonomię prestiżu oraz łączą je z analizą obiegów metakulturowych. Spośród istotnych barier w funkcjonowaniu ekonomii prestiżu we Wrocławiu wskazują na niskie zaufanie twórców do systemu zarządzania kulturą oraz centralizację przejawiającą się między innymi w niezrozumiałych zmianach personalnych. Mirosław Grochowski w artykule *Potencjał kulturalny Wrocławia w ujęciu przestrzennym* analizuje kwestię lokalizacji instytucji kultury i wydarzeń kulturalnych w przestrzeni Wrocławia. Wyniki przeprowadzonego mapowania ukazują znaczne zróżnicowanie przestrzenne potencjału kulturalnego miasta i jego podział na bogate kulturalnie centrum i ubogie peryferie. Autor wskazuje, że uprzywilejowana, dzięki dostępności transportowej i nasyceniu instytucjami, pozycja centrum kontrastuje z sytuacją obrzeży miasta pełniących głównie funkcje mieszkaniowe.

Zespół z Instytutu Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego prowadził badania dotyczące długofalowych zmian, jakie wywołał konkurs na ESK w Polsce w latach 2007–2011 zarówno w sferze społeczno-kulturowej, jak i instytucjonalnej. Badania prowadzone były w siedmiu z jedenastu miast kandydujących do tytułu ESK: Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu. Założenia badawcze opierały się na hipotezie, że w przypadku Polski proces kandydowania o miano ESK miał wyjątkowo dogodny kontekst, stymulujący istotne zmiany w wielu sferach miejskiej rzeczywistości. W numerze prezentowane są dwa teksty odnoszące się do wyników tych badań. Paweł Kubicki w artykule *Tożsamość, pamięć i obywatelskość miast w kontekście konkursu na Europejską Stolicę Kultury* analizuje skutki konkursu, który uruchomił ważny proces refleksji na temat miasta i miejskości. Specyfika konkursu na ESK, angażującego różne środowiska w każdym z miast, pozwoliła na wprowadzenie kwestii miejskich do głównego nurtu debaty publicznej. Tematy te stawały się przedmiotem zainteresowania mieszkańców, dzięki czemu mieli oni okazję do „odkrywania” swoich miast i mogli inaczej na nie spojrzeć, a także poznać lokalne zasoby, które skrywane były pod narastającymi przez lata stereotypami. Joanna Orzechowska-Waławska w tekście *Efekt Bilbao w Polsce? Katowicka Strefa Kultury jak Abandoibarra, czyli baskijskość i śląskość w procesie rewitalizacji* analizuje natomiast miastotwórczą rolę nowych instytucji kultury, które powstają w ostatnich latach w Polsce. Głównym przedmiotem zainteresowania autorki jest katowicka Strefa Kultury, która jako całość zainaugurowała działalność w 2015 roku, a punktem odniesienia dla zawarty w artykule rozważań jest bilbaońska Abandoibarra.